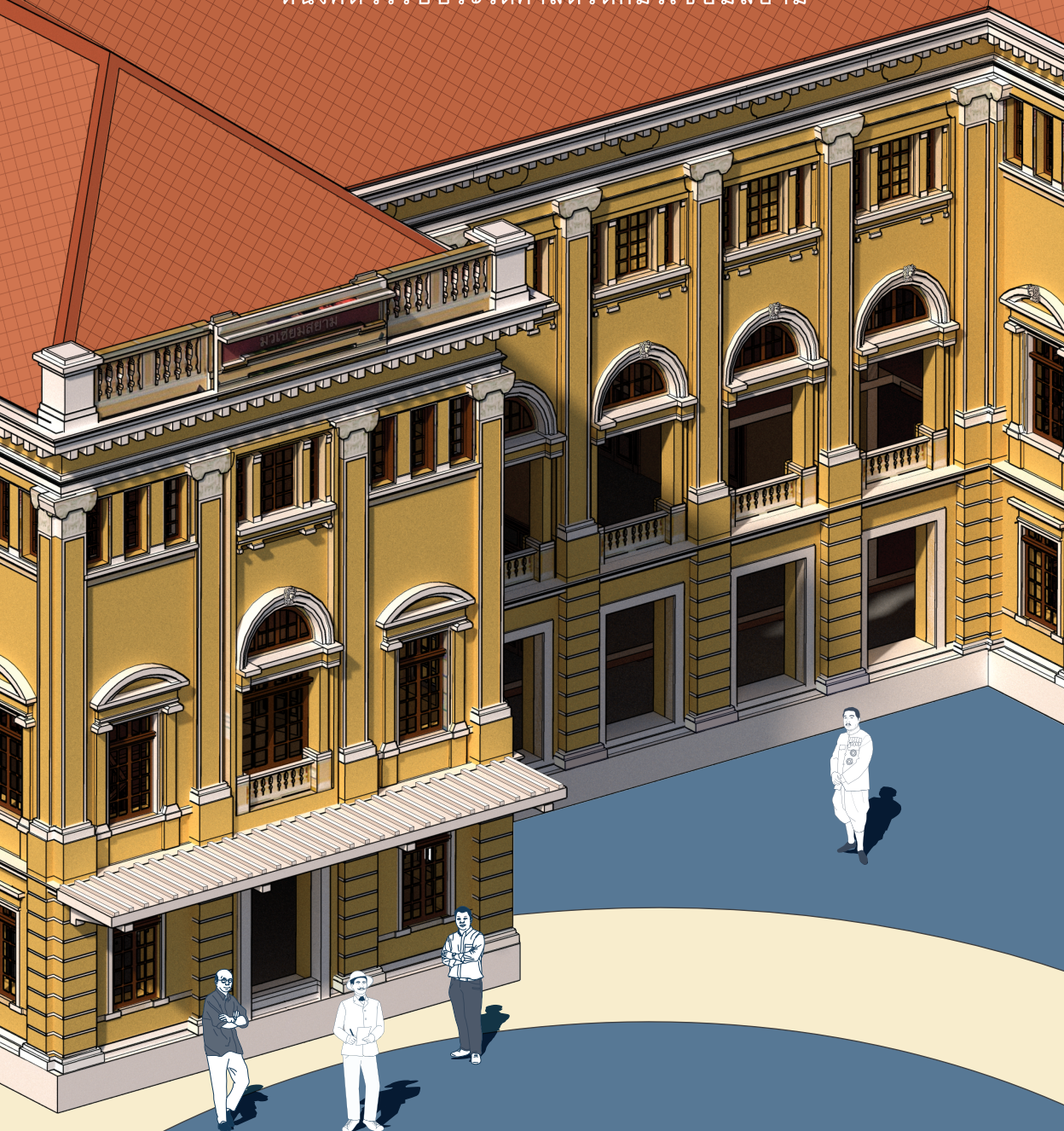

100 ปี ตึกเรา

หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม

100 ปี ตึกเรา

หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม

100 ปี ตึกเรา หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ ตึกมิวเซียมสยาม

บรรณาธิการอำนวยการ

ราเมศ พรหมเย็น

ผู้เขียน

ศรัณย์ ทองปาน

คณะบรรณาธิการ

มัศรา ชมะวรรณ มุกดาวิจิตร

วรกานต์ วงษ์สุวรรณ

ศราวิณ วินทุพราหมณกุล

กองบรรณาธิการ

สินวัตร อีระพงษ์รามกุล

นารา ผุดมาก

ออกแบบปก

วรมันต์ โสภณปฏิมา

ชิษณุพงศ์ มงคลเอก

ออกแบบรูปเล่ม

วรมันต์ โสภณปฏิมา

ภาพลายเส้นปก

สกลชนก เผื่อนพงษ์

พัชรพงศ์ กุลกาญจนาชีวิน

ที่มาของเนื้อหา

เอกสารรวบรวมเรียบเรียงประวัติศาสตร์สังคม

ของอาคารกระทรวงพาณิชย์เดิม สพร.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำนักหอสมุดแห่งชาติ

หนังสือ 100 ปี กระทรวงพาณิชย์

ที่มาของภาพประกอบ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ศรัณย์ ทองปาน.

100 ปี ตึกเรา หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม.-- กรุงเทพฯ : สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ
สังกัดสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), 2565. 208 หน้า.

1. พิพิธภัณฑ์ -- ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

069.09593

ISBN 978-616-8162-19-4

จัดพิมพ์โดย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เลขที่ 4 ถนนสนามไชย แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทร 02 225 2777

webmaster@ndmi.or.th

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน 2565

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

พิมพ์ที่ บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด (สำนักงานใหญ่)

19/25 หมู่ที่ 8 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

โทรศัพท์ 02 150 9676-8 แฟกซ์ 02 150 9679

สารบัญ

สารจากผู้อำนวยการ	6
คำนำจากมิวเซียมสยาม	8
คำนำผู้เขียน	11
อุบายการคลัง	15
กรมพระจันทบุรีฯ	16
157/529	18
ผู้ชำนาญจากไอยคุปต์	19
จาก General Statistics สู่ “สถิติพยากรณ์”	21
กรมพาณิชย์แลสถิติพยากรณ์	23
เสด็จในกรมฯ อธิบดี	25
ข้าราชการยุคนุกเบิก	27
ปัญหาสำหรับนี้	29
งานสหกรณ์	31
สอบเข้าครั้งแรก	33
วันสอบ	35
1 ใน 5	36
สมุดสถิติพยากรณ์แห่งราชอาณาจักรสยาม	39
วังท้ายวัดพระเชตุพน	41
เรื่องเก่าของบ้านเกิด	42
ศาลาแยกธาตุ	45
โมโนกราฟและมิวเซียม	47
แผนกตรวจพันธุ์รุกชาติ	49
สภาเผยแผ่พาณิชย์ หรือกระทรวงพาณิชย์	51
ก้าวไปหน้า เจริญตามกัน	53
มอคราม	56
ลูกดุ่ม ไม้วัด แลทนนาน	58
ซังตวงวัด	60
เรจินัลด์ เลอเมย์	62
<i>The Record</i>	63
ค่าสร้างกระทรวง	66
ตึกใหม่	67
วันฤกษ์จากโหร	69
12 ตุลาคม 2465	71

ฝ้ายค้ำน	73
กระทรวง 4 แสน	74
ลัวนเป็นของใหม่	76
“เกือบผีหลอก”	78
สนามลอนเตนนีสอย่างดี	79
หนุ่มนักเรียนนอก	81
ทำเนียบกระทรวงพาณิชย์ 2466	83
สนามสอบ	84
ราชทินนาม	86
กระทรวงนักเขียน	87
สยามรัฐพิพิธภัณฑ์และสวนลุมพินี	89
คมนาคมและพาณิชย์การ	91
พาณิชย์และคมนาคม	93
กรมพระกำแพงเพชรฯ	95
ตึกกระทรวงใน “หนึ่ง”	97
เต็มยศ	99
ใคร ทำอะไร ที่ไหน	101
พิพิธภัณฑ์สรรพสินค้าสยาม	102
ปฐมบรมราชานุสรณ์	104
พลิกแผ่นดิน	107
กลางคลื่นลม	108
รัฐมนตรีสามเหล้าทัพ	110
ข้าราชการหญิงรุ่นแรก	112
พหุภาษาพาณิชย์	113
ยุบ-แยก-ย้าย	115
สงครามมหาเอเชียบูรพา	117
ภัยทางอากาศ	118
น้ำท่วมใหญ่ 2485	120
ประวัติการค้าขายของไทย	121
ร้าวกันเถิดสำราญใจ	123
อพยพ	124
สันติภาพ	125
การกลับมาของกระทรวงเศรษฐกิจ	126
ไม้เท้ากายสิทธิ์	128
พระอนุสาวรีย์ที่หน้าตึก	130
ชั้นสองคือหัวใจ	133

อาณาจักร “กระทรวงท่าเตียน”	134
เกาะรัตนโกสินทร์	136
ฉลองกรุง	138
จากพิมพ์ดีดสู่คอมพิวเตอร์	140
ผู้ถือศักดิ์ศรีเป็นอันดับหนึ่ง	142
สวยงามราวกับเนรมิต	143
ชีวิตนักข่าวในรั้วกระทรวงท่าเตียน	145
รับมือมือบ	147
ในความทรงจำ	148
พินกับบันได	149
รักษาความขลัง	151
อย่าไปเหยียบพรมแดง	153
บันไดลอยวน	155
หลักฐานใหม่	157
มาริโอ ตามาญโญ	158
ย้ายกระทรวง	160
กรมพระจันทบุรีฯ หายไปไหน?	162
ตึกร้าง	163
โบราณสถาน	165
สมิธโซเนียนเมืองไทย	166
น่าเสียดาย	168
แหล่งเรียนรู้ที่ร่มรื่น	169
ความเป็นคนต้องมาก่อน	172
เหมือนผ่านสงครามมา	173
ความท้าทายคือการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า	175
ตึกสอนคน	176
งานโบราณคดีกลางกรุง	177
ความรู้ใหม่จากตึกเก่า	179
รางวัลอาคารอนุรักษ์ และ Classic Revival	180
มิวเซียมสยาม	182
พิธีเปิดตึกในอีก 85 ปีต่อมา	184
คือหมุดหมาย	186
100 ปี กระทรวงพาณิชย์	187
สถาปัตยกรรมมิวเซียมสยาม	188
พี่รักตึกนี้	190
เหมือนพิพิธภัณฑ์ต่างประเทศ	191

สารจากผู้อำนวยการ

อาคารกระทรวงพาณิชย์ (เดิม) หรืออาคารมิวเซียมสยามในปัจจุบัน สร้างโดยกลุ่มสถาปนิกและวิศวกรชาวอิตาเลียน ใช้เวลาก่อสร้างที่รวดเร็วด้วยวัสดุที่ทันสมัย มีความเรียบ ความงาม และความลงตัวทั้งด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรม ตลอดจนตอบโจทย์ด้านการใช้งานในพื้นที่ในเขตร้อนชื้น ที่แม้เวลาผ่านไปจนถึงหนึ่งร้อยปีแล้วตัวอาคารและองค์ความรู้ของอาคารหลังนี้ก็ยังคงมีความทันสมัยในการปรับประยุกต์ให้ใช้ได้ในปัจจุบัน

การสร้างที่ทำการของกระทรวงพาณิชย์ถือเป็นก้าวสำคัญในประวัติศาสตร์การพัฒนาของประเทศ และยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยในหลายมิติ กระทรวงพาณิชย์ถือเป็นชีวิตแรกของอาคารหลังนี้นับแต่ปี 2465 เรื่อยมาจนกระทั่งถึงปี 2537 เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้สร้างที่ทำการกระทรวงพาณิชย์แห่งใหม่ที่จังหวัดนนทบุรี และในปี 2547 รัฐบาลได้ประกาศจัดตั้ง “สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ” ขึ้น เพื่อให้เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้ด้านต่างๆ แก่สาธารณชน หลังจากนั้นในปี 2548 สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติได้รับมอบพื้นที่และอาคารของกระทรวงพาณิชย์ (เดิม) เพื่อใช้เป็นที่จัดตั้งพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ หรือ มิวเซียมสยาม กล่าวได้ว่าเมื่ออาคารแห่งนี้ได้จบบทบาทการเป็นกระทรวงพาณิชย์ลง ก็ได้เริ่มชีวิตบทใหม่ในฐานะอาคารพิพิธภัณฑ์ที่รองรับความปรารถนาในการเรียนรู้ของสาธารณชนทั่วประเทศ

ในวาระที่อาคารหลังนี้มีอายุครบหนึ่งร้อยปี สถาบันฯ ได้สืบค้นอดีตของอาคารนับจากยุคก่อนการก่อสร้างอาคาร และบอกเล่า “ประวัติศาสตร์สังคม” ของประเทศ ผ่านการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของอาคารแห่งนี้ ด้วยความปรารถนาให้อ่านได้มองและ “เห็น” อาคารแห่งนี้ในมิติที่กว้างขวางเกินไปกว่ามิติของความงาม มิติของงานวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม หากเห็นไปถึงการเคลื่อนไหวของสังคมไทย นับจากปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา สถาบันฯ เชื่อว่า การเห็นในคุณค่าหลากหลายด้านของอาคาร จะก่อให้เกิดความตระหนัก รัก และรักษในอาคาร ทั้งในมิติที่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้และที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นจุดสำคัญของสังคมในการดูแลรักษาอาคารเก่าให้ยั่งยืนสืบไป

ราเมศ พรหมเย็น

ผู้อำนวยการสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

คำนำจากมิวเซียมสยาม

หนังสือ 100 ปี ตึกเรา หนังสือศตวรรษประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม เล่มนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการใหญ่ “100 ปี ตึกเรา” ที่มิวเซียมสยามได้ดำเนินการเนื่องในวาระครบรอบ 100 ปี ของอาคารมิวเซียมสยาม หรืออาคารกระทรวงพาณิชย์ (เดิม)

เค้าร่างความคิด โครงการ 100 ปี ตึกเรา เริ่มต้นขึ้นเมื่อหลายปีก่อนหน้าจากการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอถึง “คุณค่า” ของอาคารหลังนี้ในหลากหลายกรอบความคิด เช่น คุณค่าของการเป็นอาคารอนุรักษ์ คุณค่าในฐานะที่อาคารนี้เป็นคอลเลกชันของมิวเซียมสยาม คุณค่าในฐานะที่เป็นผลงานออกแบบและก่อสร้างของช่างฝรั่งทีมอิตาลี คุณค่าของความเป็นอาคารที่หากเปรียบเทียบกับปัจจุบันแล้วเราก็เห็นว่าเป็นอาคารที่มีความฉลาดและอยู่สบายในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของเขตร้อนชื้น คุณค่าในทางประวัติศาสตร์ ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยุคใหม่ของสยาม ตลอดจนคุณค่าทางความทรงจำของคนจำนวนมากที่ได้เคยเกี่ยวข้องกับอาคารแห่งนี้

ความตระหนักในคุณค่าดังกล่าวได้นำทีมมิวเซียมสยามไปสู่การสืบค้นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับตัวอาคารให้มากกว่าที่เคยรับรู้หรือเข้าใจกันมา โครงการและงานที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของอาคารหลังนี้จึงได้ก่อรูปมาเรื่อยๆ นับจากการรวบรวมข้อมูลและจัดพิมพ์หนังสือ *โบราณคดีมิวเซียมสยาม* ในปีงบประมาณ 2562-2563 การรวบรวมข้อมูลการอนุรักษ์อาคารและการจัดพิมพ์หนังสือ *สถาปัตยกรรมมิวเซียมสยาม* ในปีงบประมาณ 2563-2564 การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นว่าด้วยประวัติศาสตร์การพาณิชย์ในปีงบประมาณ 2564 รวมไปถึงการจัดงานเสวนาในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมดได้นำไปสู่การดำเนินโครงการ 100 ปี ตึกเรา ในปีงบประมาณ 2565

คำถามอันเป็นจุดตั้งต้นของการสืบค้นข้อมูลเป็นคำถามที่เรียบง่าย ว่าหากเรามองอาคารหลังนี้เปรียบกับชีวิตคน เราจะเห็นอะไรบ้าง

เราได้เห็นช่วงเวลาของการจุติหรือการก่อเกิดความคิดและการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการพาณิชย์ของประเทศ จนนำมาสู่การเกิดขึ้นของร่างกาย (body) คือ อาคารหลังนี้ เราเห็นผู้ให้กำเนิด เห็นร่างกายของอาคาร เห็นชีวิตแรกของ

อาคารในฐานะกระทรวงพาณิชย์ เห็นช่วงการสิ้นสุดของชีวิตแรก และเห็นการเกิดขึ้นของชีวิตที่สองของอาคารในฐานะมิวเซียมสยาม

คำถามที่สอง ซึ่งเป็นหัวใจหลักของงานมิวเซียมสยาม คือท่าทีที่มีต่อความรู้เกี่ยวกับอดีต การเรียนรู้เรื่องราวในอดีตให้คุณค่า มีประโยชน์อย่างไร จะเชื่อมโยงความรู้เรื่องอดีตเข้ากับปัจจุบันในมิติใดบ้าง

จากคำถามดังกล่าว นำไปสู่แนวทางการสื่อสารข้อค้นพบและคุณค่าของอาคารมิวเซียมสยามสู่สาธารณชน โครงการ 100 ปี ดิเกราได้ตั้งองค์ประกอบของข้อมูลเหล่านี้ไปสร้างสรรค์เป็นสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่ “นิทรรศการ 100 ปี ดิเกรา : ดิเกราเก่าเล่าใหม่” กิจกรรมการเรียนรู้ “เสารสนาไม” สื่อออนไลน์ต่างๆ (เช่น แอนิเมชัน เกมออนไลน์ เว็บไซต์) สื่อการเรียนรู้ STEM+A สำหรับเด็ก และหนังสือ 100 ปี ดิเกราหนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ดิเกรามิวเซียมสยาม

กล่าวเฉพาะหนังสือ หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือลำดับที่ 3 ในชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับดิเกรามิวเซียมสยาม โดยเล่มแรกว่าด้วยประวัติศาสตร์พื้นที่ของมิวเซียมสยาม ซึ่งคลี่คลายผ่านงานชุดค้นทางโบราณคดี โบราณคดีมิวเซียมสยาม เล่มที่สองว่าด้วย สถาปัตยกรรมมิวเซียมสยาม ซึ่งถูกอธิบายภายใต้บริบทของประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5-6 ซึ่งมีผู้สร้างที่สำคัญคือนายช่างทีมอิตาเลียน ส่วน 100 ปี ดิเกรา หนึ่งศตวรรษประวัติศาสตร์ดิเกรามิวเซียมสยาม เป็นหนังสือที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์สังคมที่เกี่ยวข้องกับการก่อเกิดและการดำรงอยู่ของอาคารแห่งนี้

หนังสือเล่มนี้ พยายามหาคำตอบที่วนเวียนถามกันมาภายในหลายปี ได้แก่ อาคารมิวเซียมสยามใช้งบประมาณในการก่อสร้างเท่าไร ดำเนินการก่อสร้างอย่างไร ใครคือแรงงานบ้าง ทำไมจึงไม่มีพิธีเปิดอาคารหลังนี้อย่างเป็นทางการ ผู้คนที่เราได้เห็นจากภาพถ่ายเก่าที่ถ่ายในบริเวณนี้เป็นใครกันบ้าง มีความสำคัญกับประวัติศาสตร์ของประเทศอย่างไร ห้องต่างๆ ในอาคารแห่งนี้ถูกใช้อย่างไรก่อนที่จะกลายมาเป็นห้องนิทรรศการ หากเปรียบเทียบกายภาพของอาคารกับร่างกายของคน อาคารหลังนี้ได้เคยถูกปรับปรุงรักษามากี่ครั้ง อย่างไรบ้าง จากวันเริ่มต้นถึงปัจจุบัน คุณศรัณย์ ทองปาน ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ร่วมกับทีมมิวเซียมสยามไม่ได้พบหลักฐานหรือเอกสารชิ้นใดชิ้นหนึ่งที่จะตอบคำถามเหล่านี้ได้แบบตรงไปตรงมา

ผู้เขียนและทีมงานได้พบคำตอบบางส่วนซึ่งประมวลมาจากการ “แกะรอย” จากเอกสารที่หลากหลาย กระจัดกระจาย และจากคำบอกเล่าของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทีมงานและผู้เขียนจึงเลือกนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของเรื่องราวสั้นๆ กว่า 100 เรื่อง ประกอบด้วยข้อเขียนจากข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุ ราชกิจจานุเบกษา หนังสือพิมพ์ หนังสืออนุสรณ์ผู้วายชนม์ หนังสือที่ระลึก นอกจากนั้นก็มีข้อมูล “ความทรงจำ” จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เคยเกี่ยวข้องกับชีวิตของอาคารหลังนี้ โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถูกจัดวางเพื่อให้มี “เสียง” ตอบโต้หรือสัมพันธ์กับเรื่องบางเรื่อง

เนื้อหาส่วนใหญ่ของหนังสือเน้นหนักไปในยุคของการก่อเกิดและช่วงการที่อาคารถูกใช้เป็นกระทรวงพาณิชย์ ไม่เพียงเพราะมันเป็นช่วงชีวิตแรกที่ยาวนานของอาคาร หากชีวิตแรกนั้นได้นำมาซึ่ง “spirit” ของ “ความเป็นสมัยใหม่” ที่เราเห็นว่าสำคัญ และเชื่อมต่อกับช่วงชีวิตที่สองของอาคารได้อย่างน่าสนใจ ได้แก่ ความกล้าหาญ การคิดนอกกรอบ การคิดถึงอนาคต ความคิดสร้างสรรค์ การใช้วิธีคิดและเครื่องมือสมัยใหม่ในการทำงาน การให้ความสำคัญกับความสามารถของบุคคล ไม่เพียงเท่านั้น แม้แต่การอนุรักษ์และการจัดแสดงก็ยังเป็นวิถีที่ดีได้ทั้งร่องรอยไว้และป้องกันการดำเนินงานปัจจุบันอย่างเหลือเชื่อ

มิวเซียมสยามหวังว่า ความรู้ ภูมิปัญญา วิธีคิด วิธีทำงาน คุณค่าจากอดีตที่สืบทอดมา กับประวัติศาสตร์สังคมของอาคารหลังนี้ จะส่งผ่านมาสนทนากับคนในยุคปัจจุบัน และสร้างแรงบันดาลใจไม่ทางใดก็ทางหนึ่งให้กับผู้อ่าน

History for the Present

ทีมงานมิวเซียมสยาม

คำนำผู้เขียน

อาคารมิวเซียมสยาม หรือตึกกระทรวงพาณิชย์ (เดิม) ก่อสร้างเสร็จและเริ่มใช้เป็นสถานที่ทำการของราชการเมื่อปี 2465 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นปี 2565 นี้จึงเป็นวาระครบ 100 ปี หรือหนึ่งศตวรรษของตึก ทางมิวเซียมสยาม ในฐานะผู้ใช้งานรายล่าสุดในปัจจุบัน จึงกำหนดจัดงาน “100 ปี ตึกเรา” เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองด้วยกิจกรรมหลากหลายรูปแบบตลอดทั้งปี และหนังสือ 100 ปี ตึกเรา หนึ่งศตวรรษ ประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม คือส่วนหนึ่งในการรับขวัญตึกหลังนี้ที่อยู่ยั่งยืนงมาครบศตวรรษ

อย่างที่ทราบกันทั่วไปว่า นับแต่แรกสร้าง ตึกหลังนี้ใช้เป็นี่ทำการกระทรวงพาณิชย์อยู่กว่า 80 ปี ก่อนถูกทิ้งร้าง แล้วจึงมาเข้าในกระบวนการศึกษาทางโบราณคดี ผ่านงานอนุรักษ์และบูรณะ ก่อนจะมาปรับปรุงเพื่อใช้งานเป็น “มิวเซียมสยาม” เมื่อไม่ถึง 20 ปีมานี้ ดังนั้น เรื่องราวส่วนใหญ่ของตึกจึงเกี่ยวพันกับกระทรวงพาณิชย์อย่างแยกไม่ออก

ทว่า หนังสือเล่มนี้ย่อมมิได้เน้นหนักไปในเชิงประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของตัวตึก เพราะมีหนังสือเล่มอื่น เช่น สถาปัตยกรรมมิวเซียมสยาม ของ ดร. พิรศรี โปหาทอง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้โดยเฉพาะ นำเสนอการวิเคราะห์เจาะลึกในแนวทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันตกในสยามประเทศอยู่แล้ว

สิ่งที่ผู้เขียนได้รับมอบหมายจากทางมิวเซียมสยาม คือการประกอบสร้าง “ประวัติศาสตร์สังคม” ของตึกหลังนี้ขึ้นมา

ประวัติศาสตร์สังคมที่ผู้เขียนค้นพบ คือการเกิดขึ้นของกระทรวงพาณิชย์ นับแต่ยังเป็นกรมสถิติพยากรณ์ จนเปลี่ยนนามเป็น กรมพาณิชย์แลสถิติพยากรณ์ ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ก่อนจะมาเป็นกระทรวงพาณิชย์ คือหน่วยงาน “ใหม่ถอดด้าม” อันเต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ งานทดลอง และความทะเยอทะยานที่ต้องการสิ่งที่ดีที่สุด ภายใต้ข้อจำกัดสารพัดรูปแบบ

เราได้เห็นการเกิดขึ้น “ครั้งแรก” ของสิ่งต่างๆ มากมายในหน่วยงานนี้ ไม่ว่าจะเป็นการประมวลผลข้อมูล รวบรวมสร้างสมุดสถิติระดับชาติ การเปิดสอบคัดเลือกเข้ารับราชการ โดยยึดคะแนนจากการสอบเป็นเกณฑ์ การแจกจ่าย

แบบสอบถามสภาวะทางเศรษฐกิจทั่วราชอาณาจักร การบุกเบิกกิจการสหกรณ์ การเกิดขึ้นของ “มิวเซียมพวนิชย์” ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์กลางของรัฐบาล การตีพิมพ์จดหมายข่าวสองภาษาที่รายงานถึงโอกาสและความเป็นไปได้ในด้านต่างๆ หรือแม้แต่การออกเดินทางบุกป่าฝ่าดงสำรวจตรวจตราพรรณไม้ทั่วราชอาณาจักร

ที่น่าทึ่งคือดูเหมือนว่า สังคมสยามยุคนั้น คือตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2450 ต่อต้นทศวรรษ 2460 ก็อยู่ในบรรยากาศแบบเดียวกัน คือการมุ่งแสวงหาความจริงก้าวหน้าทัดเทียมกับนานอารยประเทศ ทั้งการประกาศสงครามแล้ว สงทหารอาสาเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรใน “มหายุทธสงคราม” (The Great War) หรือสงครามโลกครั้งที่ 1 การเปลี่ยนการนับเวลาใหม่ ขึ้นวันใหม่หลังเที่ยงคืน และเปลี่ยนธงชาติใหม่เป็นธงไตรรงค์ (2460) การส่งทหารอาสาเข้าร่วมงาน พระราชสงคราม ณ ทวีปยุโรป ได้เป็นฝ่ายชนะร่วมกับประเทศมหาอำนาจ ทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา (2461) จึงได้เป็น “สมาชิกผู้ก่อตั้ง” สันนิบาตชาติ (League of Nations) การเชื่อมต่อรถไฟหลวงสายใต้ข้ามพรมแดนไปสู่หัวเมือง มลายู (2461) การประกาศใช้เวลาอัตราสำหรับกรุงสยามทั่วพระราชอาณาจักร เป็น 7 ชั่วโมงก่อนเวลากรีนิชในอังกฤษ (2463)

นั่นคือสยามซึ่งก่อนหน้านี้เคยเป็นอาณาจักรแห่งวัดและช้าง เป็นดินแดน ตะวันออกเร้นลับ ออกก้าวเดินไปข้างหน้า เพื่อมายืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับโลกแห่ง ความก้าวหน้าของศตวรรษที่ 20 เช่นเดียวกับอารยประเทศอื่นๆ แล้ว

ตึกกระทรวงพาณิชย์เกิดขึ้นท่ามกลางบรรยากาศทางสังคมแบบนี้ และตึก หลังนี้เองคือรูปปรากฏแห่งความเปลี่ยนแปลงในสังคมสยาม ไม่ใช่เฉพาะการมาถึง ของรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเขตร้อน หรือการใช้ วัสดุยุคใหม่ เช่น คอนกรีตเสริมเหล็ก หากแต่ทั้งหมดทั้งมวล การเกิดขึ้นของ หน่วยงานใหม่ที่เต็มไปด้วยความคิดความรู้สึกละเอียดใหม่ ข้าราชการรุ่นใหม่ ความเจริญก้าวหน้า พลังขับเคลื่อนสังคม ทุกอย่างผสมผสาน ตกผลึกกลายเป็น ตัวสถาปัตยกรรม

เนื้อหาคราวครึ่งหนึ่งของหนังสือจึงอุทิศให้แก่ประวัติศาสตร์การก่อกำเนิด กระทรวงพาณิชย์ อันเป็นเหมือน “ปูม” หรือ “ภูมิหลัง” ของการก่อกำเนิดของตึก นั้นเอง

ข้อมูลที่ใช้ค้นคว้าเพื่อเรียบเรียงหนังสือ 100 ปี ตึกเรา หนึ่งศตวรรษ ประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม มีที่มาหลากหลาย เช่น เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ราชกิจจานุเบกษา หนังสือพิมพ์รายวัน วิทยานิพนธ์ หนังสืออนุสรณ์งานศพ อัดชีวประวัติ หนังสือที่ระลึก ฯลฯ

อย่างไรก็ดี ตึกกระทรวงพาณิชย์นับเป็นอาคารที่แปลกประหลาด เพราะในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ แทบไม่ปรากฏหลักฐานหนังสือโต้ตอบทางราชการที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่างๆ ของการก่อสร้างเลย จนดูราวกับว่าเอกสารทั้งหมดถูกคัดแยก หรือนำไปเก็บรวบรวมไว้ต่างหากในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง แม้แต่ชื่อของสถาปนิก กว่าที่จะรับรู้กันแพร่หลาย คือเมื่อปี 2540 นี้เอง ที่ชื่อ “มาริโอ ตามาญโญ” สถาปนิกอิตาลีคน กลับมาเป็นที่รู้จักและชื่นชมกันอีกครั้ง

แน่นอนว่างานนี้คงยังไม่จบสิ้น อาจยังมีข้อมูลอยู่ในขอกหลืบเร้นตาของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุเอกสารส่วนบุคคลที่ยังไม่เปิดเผย หรือหน้าหนังสือบางเล่มที่ถูกหลงลืมไปนาน สักวันหนึ่ง เราอาจมีรายละเอียดการก่อสร้างที่สมบูรณ์ครบครัน ที่วันนี้ยังค้นไม่พบ รวมถึงประวัติศาสตร์ ปากคำบอกเล่า ความทรงจำของผู้คนนับพันนับหมื่นที่หมุนเวียนผ่านมาใช้งานตึกนี้ในรอบ 100 ปีที่ผ่านมา ยังคงมีรายละเอียดให้เสริมเติมต่อไปได้อีกมาก

การก่อตั้งกระทรวงพาณิชย์ในยุคแรกก่อตั้ง ทำให้เราเห็นว่า ด้วยแรงกายแรงใจของคนจำนวนไม่มาก หากแต่เมื่อเป็นกลุ่มคนที่เต็มไปด้วยความมุ่งมั่น กระตือรือร้น อาจสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน ผลักดันเรื่องราวที่แทบไม่เคยมีใครแลเห็นความสำคัญให้เป็นตัวตนขึ้นมาได้ เหล่านี้เองก็อาจนับเนื่องได้ว่าเป็น “จิตวิญญาณ” (spirit) ที่แฝงฝังอยู่ในตึกหลังนี้ และเชื่อมต่อการเกิดขึ้นของหน่วยงานใหม่ ภารกิจใหม่ พร้อมด้วยกลุ่มคนจำนวนน้อยนิดกลุ่มใหม่ที่ตัดสินใจบุกเบิกมิวเซียมสยามขึ้นในเวลาต่อมา

ณ วันนี้ ในวาระ “100 ปี ตึกเรา” หนังสือ 100 ปี ตึกเรา หนึ่งศตวรรษ ประวัติศาสตร์ตึกมิวเซียมสยาม นี่คือการที่ “เรา” คนรุ่นปัจจุบัน ทำได้ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดของยุคสมัย แต่เชื่อแน่ว่า เมื่อถึงวาระ 150 หรือ 200 ปีของตึก ความรู้ความคิดที่จะเข้ามาเสริมเติมต่อความรู้ความเข้าใจของเราย่อมต้องแตกแขนงมากขึ้นเป็นทวีคูณ

จนกว่าจะถึงวันนั้น

ศรัณย์ ทองปาน

อุบายการคลัง

ไม่นานมานี้ มีการตีพิมพ์เผยแพร่พระราชบันทึกส่วนพระองค์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่เจ้าพระยารามราฆพ (เพื่อ พึ่งบุญ ณ อยุธยา) ออกมาเป็นรูปเล่มหนังสือ ใช้ชื่อว่า ประวัติต้นรัชกาลที่ 6

ในหัวข้อ “ประชุมเสนาบดีเรื่องอุบายการคลัง” เมื่อเดือนธันวาคม 2453 ทรงบันทึกไว้ว่า

“วันที่ 12 ธันวาคม เวลาพลบได้มีการประชุมเสนาบดี, เพื่อปรึกษา ราชการต่างๆ, มีเรื่องпенอาทิจคือจัดวางระเบียบการถวายพระเพลิงพระบรมศพ, กับว่าด้วยรัฐประศาสนบายเรื่องการคลัง (Financial Policy) เรื่องนี้้องชายเล็ก เป็นผู้ขอให้ฉันเปิดขึ้น, เพื่อเธอจะได้มีโอกาสแสดงความเห็น. ในที่ประชุมวันนั้น เธอก็เล่นงานคลังใหญ่. ร้องว่าคลังยังมิได้มีอุบายการเงินเลย, มัวคิดอยู่แต่ทางทำ บัญชี ให้อย่างพอดีกับรายรับอย่างเดียว, เมื่อใดมีรายรับน้อยก็คอยแต่เจียน รายจ่ายลงไปให้น้อยไปตามส่วน. การที่ทำอย่างนี้อย่างดีก็มีแต่เสมอตัวไม่มีทาง ได้กำไรเลย. การบ้านเมืองที่จะให้ดำเนินไปโดยรวดเร็วก็ต้องยอมเสียเงินลงทุน, ถ้าแม้จะนั่งแต่คอยรักษาให้เสมออยู่เท่านั้น ก็เสมอกับถอยหลัง, เพราะเพื่อนบ้าน เขาเดินนำเรื่อยไป เราหยุดอยู่ ก็ย่อมจะเสมอหน้าเขาไม่ได้อยู่เอง บัดนี้ถึงเวลาที่จะต้องรีบคิดให้มีอุบายการคลัง จึงจะสามารถประทั้งความยุ่งและเสียหายแห่ง พณิขการ, ซึ่งออกจะเริ่มต้นมืออยู่บ้างแล้ว. เสนาบดีคลังตอบว่า ในเวลานั้นยัง ไม่มีอุบายการคลัง เพราะยังขาดความรู้ในส่วนจำนวนทรัพย์สินที่ใช้ในพณิขการ, คือขาด ‘สแตติสติก’ (Statistic, ซึ่งภายหลังได้ประดิษฐ์ศัพท์ขึ้นใช้ในภาษาไทยว่า ‘สถิติพยากรณ์’) เมื่อยังมิได้มี ‘สแตติสติก’ อันเป็นรายละเอียดแห่งการหมุนเวียน แห่งทรัพย์สินแล้ว ก็ยังคิดวางอุบายการคลังไม่ได้ เสนาบดีเห็นพร้อมกันว่า จำเป็น ต้องคิดให้มี ‘สแตติสติก’ ขึ้นโดยเร็ว”

ความตามพระราชบันทึกนี้ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรตอนท้าย รายงานการประชุมเสนาบดีสภา วันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2453 ว่า

“กรมหมื่นจันทบุรีสุราราชบังคมทูลว่า ข้อที่ขัดข้องสำคัญนั้น ก็คือไม่มี สแตติสติก จึงคิดอะไรไม่ใคร่แน่นอน

“สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงรับสั่งว่าถ้ามีสแตติสติกแล้ว จะวางพินแผนเสียลปอลิซีได้ฤฯ

“กรมหมื่นจันทบุรีพลว่า วางได้

“ที่ประชุมเห็นพร้อมกันว่า ควรคิดตั้งพนักงานสแตเตสติดขึ้นโดยเร็ว”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตแก่เจ้าพระยารามราฆพ ขยายความตอนท้ายพระราชบันทึกหัวข้อ “ประชุมเสนาบดีเรื่องอุบายการคลัง” ว่า

“ที่ฉันนำเรื่องประชุมครั้งนี้มาลงไว้ในที่นี้ เพราะอยากให้เธอทราบว่าเป็นมูลเหตุแห่งการตั้งกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ขึ้นในกระทรวงพระคลัง, และซึ่งภายหลังจึงได้ยกขึ้นเป็นสภาเผยแผ่พาณิชย์, และเป็นกระทรวงพาณิชย์เป็นที่สุด. แต่ขออย่าเข้าใจว่ากิจการเหล่านี้ได้เริ่มจัดการทันที, ต่อมาอีกนานจึงได้เริ่มดำเนินการ.”

กรมพระจันทบุรีฯ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (2417-2474) เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าจอมมารดาอ่อน มีพระนามเดิมว่าพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน 7 แรม 9 ค่ำ ปีจอ ตรงกับวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2417

ในปี 2427 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอที่มีพระชันษารุ่นราวคราวเดียวกันสี่พระองค์ ได้แก่ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม และพระองค์เจ้าจิรประวิตรเดช ทรงศึกษาเล่าเรียนด้วยกันในสำนักของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) และในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ

ต่อมาปี 2429 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอทั้งสี่พระองค์เสด็จไปทรงศึกษา ณ ประเทศอังกฤษเป็นชุดแรก หลังจากทรงศึกษาระดับมัธยมแล้วเมื่อถึงชั้นมหาวิทยาลัย พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ทรงเลือกเรียนวิชาบูรพคดีศึกษา (Oriental Studies) สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต ที่วิทยาลัยเบลล์เลียล (Belliol College) มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ก่อนเสด็จกลับสู่สยามในปี 2437

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

เบื้องต้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการที่กรมราชเลขาณูการ จากนั้นปี 2438 ย้ายไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ทรงดำรงตำแหน่งอยู่ 7 ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปรับตำแหน่ง อธิบดีกรมตรวจแลกรมสารบาญชี กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อต้นปี 2445

ปีเดียวกันนั่นเอง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามว่า พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ

ปลายปี 2450 เมื่อพระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุญนาค) กราบถวายบังคม ลาหยุดจากราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ อธิบดีกรมสารบาญชี รั้งตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ก่อนจะมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ เป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเมื่อเดือนเมษายน ต้นปี 2451

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 ในเดือนพฤศจิกายน 2454 มีพระบรมราชโองการ เณลิมพระยศเจ้านายเนื่องในวาระแห่งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ตามโบราณราชประเพณี ในการนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ เป็น พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ ก่อนจะเลื่อนขึ้นเป็น กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ในปี 2459

157/529

แม้ที่ประชุมเสนาบดีเมื่อเดือนธันวาคม 2453 ตกลงเห็นชอบให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเริ่มต้นงาน “สแตติสติก” แล้ว ทว่าหลังจากนั้น ดูเหมือนไม่มีความคืบหน้าในเรื่องนี้แต่อย่างใด

จนกระทั่งสามปีต่อมา คือปี 2456 เกิดวิกฤติในวงการค้าและการเงินของสยามครั้งใหญ่ เมื่อธนาคารจีนสยาม หรือ “แบงก์จีน” เกิดล้มละลาย กรณีนี้ยังเชื่อมโยงกับหนี้สินมหาศาลของหลวงจิตรจำนวาณิช (ถมยา) เจ้าของบริษัท Siam Milling Company และพ่อค้าข้าวส่งออกรายใหญ่ที่สุดของประเทศ จึงเกิดผลกระทบเป็นลูกโซ่ไปทั้งระบบการเงิน ดังที่กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทรงอธิบายในภายหลังว่า

“แบงก์อื่นๆ ร้องทุกข์ต่อเสนาบดี กระทรวงนครบาล ว่าโรงสีนายถมยาทำการค้าข้าวเป็นจำนวนราวร้อยละ 40 ของสินค้าข้าวสยาม เงินติดอยู่ในแบงก์จีน เมื่อแบงก์จีนรับใช้เงินไม่ได้ การค้าขายก็ติดหมด รัฐบาลควรช่วยเหลือให้การค้าขายพ้นจากการติดขัดนี้ เสนาบดีกระทรวงนครบาลส่งคำร้องนั้นมายังเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ จึงได้ประชุมบรรดาหัวว่าแบงก์ สอบกรณีเหตุแล้ววินิจฉัย ว่ารัฐบาลจำต้องช่วยการค้าขายของบ้านเมือง ไม่ใช่ช่วยเอกชน เช่นหลวงจิตรจำนวาณิช หกผู้ใดอื่น วิธีที่จะช่วยนั้นให้แบงก์สยามกับมาจล รับซื้อบิลจ่ายเงินทางฮ่องกงแลสิงคโปร์ ที่ the Siam Milling Company ออกไว้แลค้างจ่าย เพราะเจ้าของจ่ายตามสัญญาไม่ได้นั้น เสียจากแบงก์อื่นๆ

“เมื่อได้นำวินิจฉัยนี้ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา แลได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ช่วยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้มีลายพระราชหัตถเลขา พระราชทานมาอีกฉบับหนึ่ง ที่ 157/529 ลงวันที่ 20 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2456...”

พระราชหัตถเลขาที่ 157/529 ลงวันที่ 20 ธันวาคม 2456 ที่ทรงมีมายังเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ มีข้อความว่า

“เหตุการณ์อันเกิดขึ้นเนื่องจากการล้มของแบงก์จีนในสยามในสามสี่วันนี้ ย่อมมีผลอันอาจเป็นเหตุให้เกิดเสียหายแก่การค้าขายของเมืองไทยได้ทั่วไป และเป็นธรรมดาของการค้าขายเช่นนี้ เมื่อมีเหตุร้ายอันไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้นในขณะใด ก็จำเป็นต้องจัดการแก้ไขไปโดยปัจจุบันทันด่วนจึงจะทันทั่วทั้งที่ แต่การที่จะแก้ไขได้โดย

ฉบับพลันทั้งให้ได้ผลอันดีด้วยนั้นก็ต้องใช้ความรู้ความชำนาญในทางการค้าขายเป็นพิเศษของเจ้านาที่โดยตรง ดังเช่นมินนิสเตอร์ออฟคอมเมอร์สของฝรั่งเศส ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในความดำเนินไปด้วยดีของการค้าขายแห่งประเทศไทย ทั้งบำรุงรักษาการค้าขายของบ้านเมืองทั่วไป นาทีดังกล่าวนี้นี้ตามหลักของราชการ จะไปรวมอยู่กับเสนาบดีกระทรวงใดอื่นนอกจากเสนาบดีคลังก็ไม่เหมาะ ถ้าจะตั้งเป็นกระทรวงอิสระขึ้นอีกแผนกหนึ่ง ก็เป็นอันหวังไม่ได้ในเวลานี้ เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า เมื่อกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ของแผ่นดินอยู่แล้ว นาทีดูแลในการค้าขายก็ย่อมตกอยู่ในประเภทอันคล้ายคลึงกันกับของกระทรวงพระคลังอยู่ ถ้าท่านจะทรงรับมอบหน้าที่ๆ กล่าวนี้นี้เข้าไปในกระทรวงพระคลัง ถ้าจะหาคนที่มีความรู้ความชำนาญพิเศษในการค้าขายให้ทำการในแผนกนี้ ขึ้นตรงต่อเสนาบดีคลังเช่นนี้ หม่อมฉันขอหาว่าจะมีข้อขัดข้องอย่างไรฤไม่ ?”

สามวันต่อมา เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทรงมีหนังสือกราบบังคมทูลที่ 12443/131 ลงวันที่ 23 ธันวาคม 2456 ว่าทรงรับจะจัดการตามพระราชประสงค์ โดย “ในเวลานี้จะได้เริ่มพิจารณาหาหนทาง แล วางระเบียบการในหน้าที่ เมื่อสำเร็จลงจะได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ประกาศเพิ่มพแนกราชการอันนี้ ในหน้าที่กระทรวงพระคลังฯ ตั้งแต่พระพุทธศักราช 2457 เป็นต้นไป”

ผู้ชำนาญจากไอยคุปต์

สามเดือนต่อมา มีนาคม 2456 ในการจัดทำงบประมาณประจำปี 2457 (ขณะนั้น ปีงบประมาณเริ่มต้นพร้อมปีปฏิทินในเดือนเมษายน) องค์เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทรงบรรยายโครงการปีต่อไปว่า

“กระทรวงพระคลังได้รับพระราชทานพระราชกระแสพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งแผนกพาณิชย์การขึ้นในกระทรวงพระคลัง กระทรวงพระคลังเห็นว่าสิ่งแรกที่ควรจัดก็คือตั้ง General Statistics จึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดหาผู้ชำนาญการเก็บ Statistics มาตั้งการ General Statistics แลกระทรวงว่าการต่างประเทศได้มีหนังสือไปขอคนชำนาญจากประเทศอียิปต์แล้ว การตั้ง General Statistics ใน